

RAZSTAVE

KMETJE NA BAVARSKEM – OD RIMSKIH ČASOV DO SEDANJOSTI

V središču izrazite kmetijske krajine v Straubingu na Dolnjem Bavarskem je trajala od 5. maja do 1. novembra 1992 doslej največja razstava o življenju kmetov sploh, Bauern in Bayern von der Römerzeit bis zur Gegenwart. Postavila sta jo ponovno osnovana ustanova Haus der Bayerischen Geschichte in mesto Straubing. Zavzetost Bavarcev za svojo zgodovino izpričuje dejstvo, da je omenjena Hiša bavarske zgodovine neposredno v sestavi Bavarske državne pisarne, kar ustreza uradu ministrskega predsednika v drugih deželah. Ta ustanova ima nalogo, da preuči kompleksno zgodovino srednjih in spodnjih ljudskih plasti in jo tudi ustrezno predstavi. Z razstavo Pohod v industrijski vek (Aufbruch ins Industriezeitalter) so predstavili vsakdanje življenje in delovne razmere delavcev, nameščencev, podjetnikov in iznajditeljev. Pred več leti so se lotili priprav za razstavo o bavarskih kmetih, pri čemer seveda ni zajeta ta poklicna skupina v ozkem smislu, temveč v bistvu podeželje z najrazličnejših vidikov. Bavarski kmetje so tradiciji najbolj zavezani prebivalci te dežele, o čemer se lahko vsakdo, kdor potuje po podeželju, prepriča sam. Seveda se je njihovo število zmanjšalo na približno tri odstotke vseh prebivalcev. Zato razumljivo ne manjka karikatura, ko se kmet v bavarskem narečju sprašuje, »če smo res že tako redki, da nas morajo razstavljati.« Tudi časovno seveda dlje nazaj kot do rimskih časov, seveda z omejitvijo, da je za tedaj razstavljenih pač manj eksponatov. Težišče je seveda na zadnjih 1.500 letih. Zgodovinski lok sega od prazgodovine do zadnjih najmodernejših kombajnov in elektronskih aparatov, ki se uporabljajo v kmetijstvu.

Na kratko so predstavljeni začetki človeške naselitve na Bavarskem, pri čemer so seveda izrazili sedanje zanimanje ljudi za okolje in zemljo ter so prav ob vhodu v vojvodski grad Straubing, kjer je večji del razstave, razstavili najstarejše doslej znano gnojišče na svetu, ki so ga izkopali lani, tudi na Bavarskem. S tem so hoteli že kar uvodoma opozoriti na pomen zemlje, ki je najdragocenejši naravni vir in prehranjevalka vsega živega na svetu.

Sicer pa je razstava organizirana v 19 tematskih sklopih. Prvi je Bavarska rimska dediščina – Med antično svetovno kulturo in barbari. Predstavljena je vas na starih kultiviranih tleh ob rimski cesti. Tu so prikazana razna provincialno rimska orodja iz raznih zakladnih najdb, miniaturni model živine iz 4. stol., os za mlinске kamne, rimski koledarji, nagrobni spomenik, ki prikazuje prevoz vina z voli, itn. Nekoliko prezgodaj pa je najbrž prikazana nadstropna freska s tremi srednjeveškimi stanovi, pri čemer ne manjka hudič, ki preži nanje, in enako tudi dva izvoda Lex Baiuvariorum iz 9. stoletja.

Drugi sklop je Vas in njeni prebivalci – Ustanovitev v bajuvarskem času. Tu je prikazana diferenciacija med svobodne in nesvobodne oz. pozneje med plemstvo in podložnike predvsem na podlagi grobnih pridatkov. Zanimiv je tudi prikaz bolezni in poškodb, kolikor so se odražale na kosteh. Te kažejo, da je bilo v tem obdobju sorazmerno veliko poškodb zaradi nasilja, kar ne kaže ravno na mirne čase. Prikazan je tudi diagram smrtnosti za neko vas v 7. stol. Iz Južne Tiroske sta iz 8. stol. prikazana na sliki dva bavarska plemiča duhovnega in svetnega stanu kot ustanovitelja lastniške cerkve.

V 3. sklopu je prikazan Kmet v srednjeveški umetnosti – Najzgodnejše predstavitev kmetov v knjižnem slikarstvu. Ker kmet tedaj zaradi svojega nizkega stanu ni mogel biti naročnik takih del, je lahko bil upodobljen le posredno v kaki drugi zvezi. Tu torej ne more iti za verno predstavitev, temveč bolj za idealno tipičen vzorec, ki še zdaleč ni nujno, da bi predstavljal realnost. Tu so prikazane tudi prve pratike.

Četrti sklop je Poljedelstvo in živinoreja – Simbioza človeka, živali in rastlin kot podlaga kmečkega gospodarstva. Tu je prikazana izraba tal s tripoljnim gospodarstvom, rekonstrukcija gosposčine iz 11. stol., arheološki dokazni material o rastlinah in živalih od zgodnje kamene dobe do zdaj. V tem sklopu je tudi veliko slik in modelov domačih živali in številna stara in novejša orodja, ki so se uporabljala v živinoreji in domačem živalskem zdravilstvu.

V petem sklopu, Mesto in podeželje, trg in trgovina, je prikazan nastanek mest na Bavarskem, zlasti tistih, ki so jih ustanovili Wittelsbachovci, odtisi mestnih pečatov, obsežen izbor bavarskih kovancev iz 13. stol., razne mere, diorama o tedenskem sejmu iz l. 1450, razne izkopenine iz mestnega življenja, tudi o gospodinjstvu in podobno.

V šestem sklopu, Kmečki spori (upori) in nemška kmečka vojna – Povodi za nastanek in njihova razrešitev, so izčrpno prikazani lokalni spori (upori) podložnikov z gospodstvi, med seboj in tudi v širšem okviru, razviden pa je tudi poseben položaj Bavarske v nemški kmečki vojni. Kot nosilec odpora proti gosposčinam so nastopale predvsem vaške soseske. Med eksponati velja omeniti posvetovanje pod vaško lipo iz l. 1508, vaški red, prikaz nekega spora na zemljevidu iz l. 1557,

spore med soseskami in zaplembo živine zaradi nejasnih pašnih pravic, prikaz kmeta, ki prisega, satiro na zavračanje sodnih procesov, zasedanje sodnega zbora, oborožitev kmetov z različnimi noži v 16. stoletju, sporazum med podložniki knežjega samostana Kempen in tamkajšnjim opatom iz l. 1526, ki dokazuje, da kmetje kljub vojaškemu porazu v kmečki vojni niso izgubili svojih pravic in da je bilo ravnanje s poraženci v različnih gospostvih zelo različno. Prikazani so portreti voditeljev upornikov in najpomembnejših vojaških vodij, ki so zatrli upore, reliefni zemljevid gospostev na Frankovskem, ki so jih uporniki oplenili, in številni izvirni dokumenti o tej tematiki.

V sedmem sklopu, Prikaz kmetov v umetnosti okoli l. 1500, gre za spremenjen, bolj realističen in dobrohoten odnos do kmetov, kot upodoblencev v primerjavi z visokim srednjim vekom. Kmetje, zlasti pri delu in praznovanjih (plesih), so postali posebna kategorija upodabljanja, ki so jo gojili tudi zelo znameniti grafiki (npr. Dürer).

V osmem sklopu, Bavarci po tridesetletni vojni – Vaška soseska in gospostvo, je prikazan zlasti začetek absolutistične vladavine in protireformacija. Tu je od eksponatov posebno zanimiv grafično in opisno izredno vsestranski prikaz župnije Martinsbuch, posestne razmere zemljevid vasi in gospostev, prikaz obrtne in trgovske dejavnosti gospostva Hohenkammer okoli l. 1700 in kot posebna zanimivost portret kurje dekle, ki je bila na najnižji stopnji v hierarhiji služinčadi. Upodobljen je tudi postopek s kmetom pred sodnikom in nekaj orodja za torturo.

V devetem sklopu je Upodobitev kmetov od 17. do 19. stoletja. Tu gre predvsem za like kmetov v zvezi z opravili po posameznih mesecih, za kmečki ples, pretep kmetov, za hude posledice bavarske vojne 1741–1745, za krivolovske scene.

V desetem sklopu, Od podložnika do svobodnega kmeta – Reforme Montgelasove dobe, je prikaz časa, ki je bil pri nas značilen za obdobje vladave Jožefa II., ker je tedaj Bavarska pač nekoliko zaostajala za Avstrijo oziroma je ta v kmetijskih reformah pač prednjačila v Evropi. Zelo dobro je dokumentirana pot Bavarske v moderno državo, sekularizacija, osvoboditev kmetov, agrarni prevrat, uvedba stabilnega katastra, davkov, odprava patrimonialnega sodstva, uvedba šolske obveznosti, urejene vojaščine in uveljavljanje poselskih redov.

V enajstem sklopu, Kmečka opravila in nebeški blagoslov – Zavetniki in votivne slike, je prikazana vernost kmečkih ljudi in povezava posameznih svetnikov s kmečkim delom, zvonjenje proti toči, požari kmečkih stavb, nezgode pri podiranju drevja. Izredno pestre so votivne slike, ki so vsebinsko podobne kot pri nas.

V 12. sklopu, Začetek uvajanja tehnike in združenj – O krizah med razcvetom kmetijstva, je zelo nazorno prikazano širjenje znanstvenih dognanj in tehničnih pripomočkov v kmetijstvo, porast prebivalstva in povečanje njegove mobilnosti. Med eksponati so na prvem mestu osnovna dela utemeljitelja racionalnega kmetijstva v Evropi Albrechta Thaerja, njegovega bavarskega učenca Maxa Schönleutnerja in seveda utemeljitelja agrikulture kemije Justusa von Liebiga, nato pa množica strojev, naprav, kemičnih snovi ter obilno gradivo o zadružništvu, o kmetijskih razstavah, o kmetijskem šolstvu in pod.

V trinajstem sklopu, Centralno usmerjano kmetijstvo – Nacionalnosocialistična vladavina in vojna na »domovinski fronti«, naj bi bilo prikazano pravzaprav le obdobje 1933 do 1945, vendar pa je vključen tudi čas po prvi svetovni vojni in njene težave posledice za nemško kmetijstvo. Zajeta je seveda ideologija o »zemlji in krvi«, odprava vseh kmetijskih združenj in vistosmerjenje v Reichsnährstand-u, bitke za pridelke, štiriletni načrti in naposled oskrba z živežem v totalni vojni. Veliko eksponatov ponazarja ideološko tematiko posebnega pomena kmetstva v nacionalnem socializmu ter dednih kmetij. Razstavljeno je izredno veliko plakatov, ki ponazarjajo propagando za pridobivanje živeža. Nekdanja Jugoslovanska ljudska armada ni bila posebno izvirna, ko je na raznih hribih, npr. pri Novi Gorici, na pobočjih v tla vrezovala Titovo ime. Simbol nacizma, kljukasti križ, so vrezali tudi na njivo z ovsom v neki bavarski vasi.

V štirinajstem sklopu, Kmet v umetnosti nacionalno-socialistične dobe, je veliko eksponatov, ki nazorno prikazujejo prevedbo nacionalno-socialistične ideologije v likovno umetnost. To nam je dovolj dobro znano iz obdobja socialističnega realizma.

Petnajsti sklop, Od konjske vprege do traktorja – Popolno mehaniziranje kmetijstva, zajema obdobje radikalnih sprememb na podeželju in vključevanje bavarskega kmetijstva v Evropsko gospodarsko skupnost.

Šestnajsti sklop, Hiperprodukcija in propadanje kmetij – Kmetijstvo sodobnosti, nazorno prikazuje položaj kmetov na Bavarskem, problematiko tehnike in njenega vpliva na okolje, zmanjševanje deleža kmetijskega prebivalstva v celotnem, zmanjševanje števila kmetij od približno 440.000 l. 1949 na 210.000 l. 1991, opuščanje kmetijske pridelave, milejšo »bavarsko pot« v primerjavi npr. z nizozemsko Mansholtovo pri opuščanju kmetij. Seveda so prikazani najnovejši pride-lovalni in rejski postopki in poskusi pridelovanja energetskih virov (etanola) na zemljiščih, ki so jih izločili iz pridelave običajnega živeža in krme.

V 17. sklopu Prihodnost – Kmetijstvo v tretjem tisočletju, je prikazano sedanje videnje kmetijstva, zlasti v tesni zvezi z varstvom okolja, v osemnajstem sklopu pa je prikazana Bavarska vaška šola – zgodovinski oris.

V devetnajstem sklopu so na prostem pripravili vse značilne zemljiške kategorije od travnika do njiv z oziminami in jarinami, okopavinami, stročnicami, krompirjem, hmeljem, kmečki vrt, kočarski vrt, samostanski vrt, nasad z jagodičevjem, kmečke stavbe in pod.

Poudariti velja, da je razstava izredno izčrpna in pripravljena z veliko skrbnostjo. Za starejša obdobja ima veliko podobnosti z razmerami pri nas, zlasti v predalpskem svetu. Izdelali so tudi obsežen razstavni katalog: Bauern in Bayern von der Römerzeit bis zur Gegenwart. Katalog zur Ausstellung im Herzogsschloss Straubing. Veröffentlichungen zur Bayerischen Geschichte und Kultur Nr. 23/92, Haus der Bayerischen Geschichte München.

Jože Maček

ARHEOLOŠKI VESTNIK

Osrednjo slovensko arheološko revijo izdajata Inštitut za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU in Slovenska akademija znanosti in umetnosti. V Arheološkem vestniku (AV) so objavljeni rezultati arheoloških raziskovanj na vzhodnoalpskem in zahodnobalkanskem prostoru. Predstavljena so najdišča in premične najdbe iz vseh arheoloških dob.

Preko 900 izvodov Arheološkega vestnika zamenjuje Biblioteka SAZU z ustanovami iz vsega sveta (akademijami, univerzami, arheološkimi inštituti, muzeji, spomeniškovarstvenimi zavodi), s čimer pridobi letno najmanj toliko izvodov dragocenih tujih znanstvenih publikacij, in sicer ne le arheoloških, ampak tudi zgodovinskih in umetnostnozgodovinskih.

Starejši letniki AV so večinoma že pošli, novejše pa lahko kupite v knjigarni Cankarjeve založbe v zgradbi Slovenske matice, Kongresni trg 8, Ljubljana. Cena letnika 42, 1991, ki je izšel v večjem formatu in trdi vezavi, znaša 1940 SIT.